

ION
MĂRCULESCU

1989

JURNALUL
UNUI PROFESOR

Prezentul volum face parte din
ciclul „Jurnalul de la Marcona“

Reîntoarcerea la trecut este o practică a libertății, un exercițiu spiritual prin care aduci în prezent un pathos, viu cândva, croșetat din proiecții, așteptări și întâmplări acum anchilozate, care au însă dreptul să fie revizuite și retrezite la viață. Atunci când trăim efectiv un moment, ne vine greu să acceptăm că viitorul o să lase în mod implacabil în urmă o grămadă de lucruri neterminate, fără să ne mai dea șansa de a reveni asupra lor, de a le continua sau împlini. Oportunitatea de a ne lua revanșa asupra vieții pe care am fi vrut-o altfel este un lucru pe care sfârșim prin a-l uita și deci, rata.

Tocmai de aceea a scrie sau a citi un text scris în trecut are ceva eliberator. *Jurnalul unui profesor*, redactat în cursul anului 1989, este o lectură stranie pentru cineva care a trăit acele vremuri: personal, eu nu conștientizam faptul că am uitat atât de multe lucruri, după cum îmi vine destul de greu să cred că vremurile acelea chiar au existat așa cum le-am trăit și cum sunt descrise aici. M-am născut într-o familie de profesori și am simțit adesea, copil fiind, frustrările care se ascundeau în spatele acestei meserii practicate în perioada comunistă. Dar oare am înțeles atunci că zbaterea zilnică de a avea și a face rost de lucruri, de la mâncare la cărți, de la curent electric la hârtie de scris, de la demnitate la libertatea de exprimare este o rană care merită evocată tocmai pentru că, într-o lume normală, nu există vindecare posibilă pentru ea?

Pentru cine nu a trăit în acea perioadă, parte din întâmplările relatate aici sunt pur și simplu de neînțeles. Să

vrei să scrii sau să citești la sfârșitul unei zile de lucru, dar să nu ai cum, pentru că ți se taie curentul? Și asta într-un oraș? Să dezvolti o pasiune pentru fotografia artistică, în ciuda faptului că la vremea respectivă era nevoie de o adevărată echilibristică pentru a face rost, pe sub mână, de filme și de hârtie fotografice? Să obții cel mai prestigios premiu la Salonul internațional de fotografie artistică sportivă din Spania și să nu poți participa, deși invitat cu toate onorurile, pentru că nu ești lăsat să ieși din țară? Să stai la coadă ca să cumperi nu doar pâine și unt, dar și Eliade, Noica sau D.H. Lawrence? Să fii nevoit să te supui, ca profesor, ordinelor unor superiori care nu aveau nicio legătură cu actul cultural și cu învățământul și care, de cele mai multe ori, nici măcar nu trecuseră printr-o facultate?

Jurnalul acesta este o bucată din realitatea regimului comunist, o felie de viață relatată de cineva care a înfruntat rutina, alegându-și ca instrumente de viață cuvântul, imaginea artistică, umorul subversiv, autoironia și... speranța! Este povestea donquijotescă a unui vis de creație care a încercat să dezghioace sensul vieții într-un regim al limitelor și restricțiilor.

Magdalena Mărculescu

Continuând seria mea de însemnări aproape zilnice, azi încep acest al unsprezecelea carnet cu intenția de a continua, pentru o perioadă, un „jurnal de profesor” — de om de la catedră. Un gând viclean mă face să-mi închipui că însemnările astea ar putea deveni, mai târziu, materialul din care să alcătuiesc un roman despre meseria de dascăl. Cred că totul pornește de la o întrebare pe care mi-am pus-o de mai multe ori: de ce se scriu atât de puține cărți despre învățători și profesori? Mai ales că nu puțini scriitori, dintre care unii chiar de mare talent, au mâncat această pâine, sălcie, după experiența mea. Pâine pe care unii, din necunoștință de cauză, o cred afânată și cu untul gros de două degete pe ea.

Dacă stau să-mi amintesc, până acum eu nu am citit decât două cărți despre meseria de dascăl: *Apostol* de Cezar Petrescu și *Centaure* de John Updike. Or mai fi și altele, multe, dar nu știu niciuna care să fi strălucit, care să fi făcut carieră. Aș putea zice mai degrabă că au fost la fel de cenușii ca tagma descrisă în ele, superficiale și lipsite de profunzime. De ce? Și de ce uneori sunt invidiați oamenii de la catedră care, după părerea unora, au o meserie ușoară, pe care ar putea să o practice oricine dacă vrea. Și de ce respiră ușurați cei care reușesc să evadeze din învățământ și să meargă într-un atelier, într-un laborator sau într-un birou oarecare, unde să desfășoare cu onestitate o altă activitate? De ce, de obicei, cadrele didactice nu doresc ca odraslele lor să le urmeze profesia, să fie un model pentru ele?

Personal, eu am o teorie simplă și la îndemâna oricui vrea s-o înțeleagă și de care, poate, uneori abuzez, dar în care cred. Să trebuiască să lucrezi cu oamenii provoacă

sistemului nervos o uzură mai mare decât oricare alta. Ori, întregul organism e coordonat de acest sistem nervos. Dacă el este uzat, supus stresului pentru perioade lungi, obosit și îmbolnăvit, e de la sine înțeles că nici metabolismul nu-și va face misiunea decât într-un mod defectuos. Omul de la catedră se consumă mai repede, îmbătrânește și moare mai de timpuriu. Am citit undeva, într-un anuar statistic întocmit în urmă cu mai bine de treizeci de ani, că profesia cu cel mai mic procent de pensionari este cea de cadru didactic. Așa că, în ceea ce mă privește, aș putea spune că nu am avut la îndemână la momentul potrivit acel anuar ca să-mi aleg cu mai multă grijă meseria pe care o practic. Sunt profesor de desen.

O altă teorie în care cred este cea a interferențelor perturbatoare ale biocâmpurilor. Se traduce astfel: fiecare om are un biocâmp care interferează, într-un mod sau altul, cu efectele pozitive sau negative ale biocâmpurilor din jurul său. Or, atunci când intră într-o clasă plină de elevi, profesorul interferează cu biocâmpurile unui colectiv masiv care, evident, îl perturbă pe al său. Iar raportul de forțe este în defavoarea lui.

Este explicabil astfel de ce profesorul obosește mai repede fără ca, evident, să-și dea seama de ce. Pot să susțin această afirmație chiar cu exemplul meu: după primele două ore cu clasa de elevi, simt o epuizare și o durere de cap care se instalează deasupra ochilor. Pot spune despre mine că am o putere de muncă fizică și intelectuală mare, uneori pot să lucrez opt sau zece ore în condiții de concentrare mult mai ridicate decât la sala de clasă, fără să simt oboseală. Și, în același timp, să am sentimentul satisfacției, al odihnei prin muncă, al refacerii, al reîmprospătării energiei.

Ca să mă conving, am încercat să reduc la minimum efortul pe care îl depun într-o oră la clasă. Cel puțin mie, obiectul pe care îl predau îmi permite să fac, din când în când, asemenea experimente. Am făcut astfel încât activitatea mea directă dintr-o oră cu elevii să nu depășească mai mult de zece minute. Rezultatul: aceeași oboseală, poate chiar mai mare decât atunci când depun un efort constant și chiar mai susținut.

Am crezut că de vină poate fi constituția mea! Dar, mi-am zis, la fel li se întâmplă și altor colegi de-ai mei?

N-aș putea să spun că nu am avut, până acum, rezultate bune în plan profesional, ba chiar am unele satisfacții deosebite. Deci, mi-am zis, am aptitudinile necesare profesiei la catedră. Atunci de ce obolesc? De ce nu sunt satisfăcut de meserie? De ce se plâng și alți profesori de ea? De ce devine, uneori, un chin? De ce m-am gândit de atâtea ori să părăsesc meseria de profesor și să trec în alt sector de activitate? Și de ce n-am făcut-o? În niciun caz, nu pentru acel concediu de vară care este mai mare decât la alte categorii de salariați! Un concediu din care, de obicei, te întorci la școală, toamna, parcă mai sfârșit și mai dărâmat decât atunci când ai plecat! Și nu, evident, pentru salariul pe care îl iau și care este, comparativ cu cel al unui muncitor care nu-și bate capul cu cartea nici la vremea tinereții și nici mai târziu, de-a dreptul dezonorant! Nici pe departe nu pot să compar veniturile unui profesor cu ale unui vânzător, mic meseriaș, magazioner sau ale unui șmecheraș care are posibilitatea să facă tot felul de învârteli. Câteodată mă împac cu gândul că meseria de profesor este, de fapt, una de conștiință. Altfel, ne-am lua lumea în cap și ne-am face vânzători de gogoși sau chelneri și am fi, vorba scriitorului Paul Georgescu...

N-aș putea spune că, profesional, n-am avut parte și de satisfacții. Dar parcă vin prea rar și sunt uneori uluitor de sărace, ca să nu zic umile.

27 ianuarie

Îmi amintesc bine unele momente pe care le-am petrecut ca elev în școala generală. Aveam o minte ascuțită, memoram repede, calități care mă ajutau să înțeleg orice lecție de la primele explicații, astfel că, de cele mai multe ori, nu mai aveam nevoie să pun mâna pe manuale. Cele mai plicticoase mi se păreau lecțiile dictate de profesor cuvânt cu cuvânt, astfel încât noi să putem lua notițe pe caiete. Mă înnebunea metoda asta, ni se ofereau prea puține cunoștințe în timpul pe care-l aveam la dispoziție.

Având atunci un nivel de înțelegere mai rapid decât ceilalți și amintindu-mi acum acele vremi, mă întreb ce făceam eu cu surplusul de timp dintr-o oră la clasă. Dacă o oră care îți aparține o poți organiza cum dorești, cea de la clasă este totdeauna la discreția profesorului, el își planifică activitatea în funcție de nivelul mediu al elevilor. Nu în funcție de nivelul vârfurilor, nici de cel al mediocrilor sau submediocrilor. De aici întrebarea mea de acum: ce făceam eu cu timpul pe care îl aveam în plus? Presupun că visam. Deci am avut vreme să tot visez ani de zile! Atât de lungă a fost perioada asta, încât starea mea de visare a devenit o obișnuință incomodă care și-a extins aria din ce în ce mai mult de la o zi la alta. Faptul că și acum, la vârsta pe care o am, continui să fac la fel, poate fi din cauza acelor spații

temporale excedentare din vremea școlii, a copilăriei. Iar când te apuci să analizezi pe cineva, cel mai potrivit este să pleci de la propriul exemplu.

De aceea, se întâmplă acum să stau în fața unei clase de elevi și uneori mă întreb care dintre ei visează. Care dintre ei își permite să iasă din cadrul rigid al unei ore de clasă și apoi, eventual, să revină din când în când. Pentru că în fiecare clasă există cel puțin un elev mai iute la minte, mai inteligent, cu o memorie mai bună și cu o înclinare nativă spre visare.

Mă gândesc că unii dintre acei elevi cărora le merge mintea nu visează totuși, deși ar avea timp s-o facă. Doar că nu au această capacitate de a visa sau n-au deprins-o... motive pot fi destule. Așadar, ce fac ei cu surplusul de timp? Mai mult ca sigur, îl pierde definitiv și, uite-așa, putem vorbi despre una dintre deficiențele sistemului nostru de învățământ, conceput după criterii întrucâtva administrative, nu valorice. Sistem susținut, cu o oarecare logică, de o serie întreagă de motivații.

Ar mai fi problema elevilor care nu sunt străluciți la asimilarea cunoștințelor, cărora o oră de curs nu le este suficientă, dar care își pot permite, dintr-o pornire înăscută, să viseze, fără a mai urmări cu atenție cursul lecției. Elevi înclinați spre visare. Și, dacă visează, ce visează? Pe unde le umblă gândul și sufletul? Ce vor folosi ei mai târziu din aceste peregrinări ale sufletului lor, în timpul petrecut la clasă?

Colegul meu Gheorghe S. mi-a povestit astăzi despre un elev de la școala unde lucrează el, care fumează de la vârsta de cinci ani, cu acordul tacit al părinților. Ajuns la

paisprezece ani, elevul își aduce aminte și povestește că, pe la vreo nouă ani, se lăsase de viciul ăsta. Dar s-a apucat din nou. Acum e un fumător înveterat de chiștoace rămase de la alții, părinții lui sunt alcoolici și n-au de unde să-i dea bani, iar dacă le spui ce face fiul lor, ai surpriza să descoperi că îi distrează chestia asta. Li se pare natural, comic și interesant!

Azi am mers la o altă școală să-l asist la o lecție de desen la clasa a VIII-a pe colegul meu Iancu L. În clasa în care am intrat, jumătate din elevi erau absenți. L-am întrebat ce se întâmplă și el mi-a spus că asta e situația la ei în cartier, majoritatea elevilor sunt din familii din categoria cea mai joasă, nu-și lasă copiii la școală, deși legal sunt obligați. Colegul meu a dat din umeri: ce să facă el? N-am știut ce să-i răspund, dar m-am bucurat că nu sunt nevoit să predau la școala din cartierul în care predă el. Știu, cultura nu se poate face cu ajutorul jandarmului. Nu este de dorit și nici nu intră în menirea profesorului. Dar ar trebui făcut ceva! Ce? Singura posibilitate, deocamdată, este doar aceea de a da din umeri neputincioși. Și de-aici, ca o consecință, starea de nemulțumire și lipsa de satisfacție profesională care pot explica de ce obosim mai devreme și ne uzăm fără noimă.

28 ianuarie

O programă școlară, pentru oricare obiect de studiu, este destul de precisă și suficient de obligatorie încât nu-ți poți permite să o ignori, mai ales în cadrul unui număr redus

de ore pe săptămână. Nu poți să te abați de la prevederile ei.

Regim drastic de economisire a curentului electric, la nivel național. Astăzi, curentul electric a venit la optsprezece și opt minute, cu peste o jumătate de oră mai târziu decât de obicei. Eram în clasă, pe întuneric. Ora de desen. Ce puteam să fac cu elevii decât să improvizez? Așa că am început să le povestesc diverse lucruri, pe fondul unor foșnete, murmure și agitații, elevii simțindu-se protejați de întuneric. Le-am spus despre Nicolae Grigorescu, cel mai important pictor român, despre Ștefan Luchian, despre Ion Andreescu și chiar despre Iulia Hașdeu. Subiectul nu-i interesa, oricât de picant încercam să-l fac, așa că riscam să devin un fel de maimuță care vorbește pe întuneric. Și am început să le vorbesc despre prețurile cu care tablourile sunt inventariate prin muzeele din lumea largă, despre prețurile cu care se vând operele de artă în general. Și, dintr-odată, au tăcut! S-au liniștit, semn că a început să-i intereseze, iar eu m-am gândit că, iată, instinctul comercial la om este mai puternic decât instinctul artistic: mi-am zis să nu uit să reflectez pe viitor la chestiunea asta. Așadar, m-au ascultat până a sunat clopoțelul. Iar eu, în mod cert, am scos-o la capăt cu lecția!

29 ianuarie

O mamă mi-a spus ce i-a povestit fata ei, elevă de-a mea: a tras tovarășul profesor (adică eu) un cerc cu creta pe tablă atât de perfect, că eu (adică ea) nu l-aș fi putut face nici cu compasul. Și l-a tras dintr-odată, fără nicio ezitare!

Iar eu mi-am adus aminte de multe momente în care, deși las impresia unui om cu o mare stăpânire de sine, m-am simțit ca străbătut de un fior, de o teamă, de o emoție în fața unei săli de clasă pline cu elevi!

30 ianuarie

Domnul Costică Șerbănescu, mai vârstnicul nostru coleg de limba română, ne-a povestit cum azi, în clasă, un elev mai slăbuț la învățătură a reușit totuși să caracterizeze un personaj literar printr-un singur cuvânt: câinele! De emoție, atât a putut el să spună despre personajul respectiv. Trebuie să recunoaștem, totuși, că omul este o ființă inventivă și asta îl ajută să iasă uneori din încurcătură. Își găsește resurse suficiente chiar și atunci când, aparent, ai crede că nu te mai poți aștepta la nimic din partea lui.

Asta mi-a adus aminte cum, cu vreo trei decenii în urmă, tot la limba română, elev fiind, nu am reușit să-mi regăsesc suficient de repede cuvintele ca să caracterizez un personaj din balada *Toma Alimoș*. Era vorba de „Manea slutul și urâtul/ Manea grosul și-arțăgosul...” Până la urmă, am găsit salvarea într-o formulă, singura care mi-a venit în acel moment în minte, și am zis „era fudul!”. Partea comică a fost că profesoara noastră de la acea vreme, moldoveancă de origine, neînvățată cu oltenismele de pe la noi, a tipat la mine și mi-a ordonat: „Ieși afară, măgarule, și altă dată să nu mai spui porcării!” De fapt, eu am vrut să spun că Manea era îngâmfat. Doamna a înțeles altceva. Domnul Șerbănescu a reușit să reacționeze destul de potrivit când

elevul lui a zis „câinele”: a râs și apoi i-a explicat ce trebuia să zică. Bun!

31 ianuarie

Deși poate nu vrem s-o recunoaștem, pedagogia este totuși un domeniu care începe și se termină, ori se termină și începe între durități uneori inacceptabile și gingășii de care ne trezim adesea că nu suntem capabili.

Iar în ceea ce privește obiectul muncii noastre, copilul, eu n-am văzut ceva mai sensibil și totodată mai sadic! Sadismul copilului vine dintr-o sinceritate nealterată (știu eu? Poate or mai fi și alte motive!). Este de ajuns să observi la preșcolari, deci la cei care nu și-au însușit aproape nimic din convenționalismul impus de traiul în colectivitate, cât de sinceri-sadici sunt față de colegii care au defecte fizice: imediat vor face fără nicio reținere și în gura mare, fără ocolișuri, observații de genul: „prostul”, „șchiopol” etc.

Am constatat că unii profesori nu sunt prea potriviți pentru meseria asta, astfel că pot avea atât greutăți mai mari, cât și rezultate mai slabe. De fapt, este momentul aici să recunosc că nimeni nu ne-a verificat și aptitudinile de dascăli atunci când am dat examene pentru meseria de profesor. Ci doar cunoștințele teoretice. Bănuiesc că nimeni nu se mai îndoiește de faptul că ești un profesor bun nu (doar) pentru cât știi, ci mai ales pentru cât ești în stare să oferi învățăcelilor. Idealul, se înțelege, este când ambele calități se reunesc.

2 februarie

Cu câteva luni în urmă, mi s-a cerut să scriu un articol pentru revista *Tribuna școlii*, o publicație a noastră, a profesorilor din toată țara.

Și, iată, articolul a apărut! Semnat de trei autori! De mine și de încă doi care nu au avut nicio contribuție. Încă e bine, mi-a zis în glumă un coleg, să fii mulțumit că nu te-au șters definitiv de la autori! Alții au pățit-o și, culmea, au trebuit să și tacă! Eh, am zis, n-are nicio importanță! Da, chiar n-are! Nu?

Păi, iată, hai să luăm ca exemplu roata. În prezent, omenirea ar fi de neconceput fără existența roții în viața de zi cu zi. Și totuși, cine a inventat roata? În ce dicționar este înscris numele inventatorului? L-a rugat cineva pe inventator să-i dea voie să folosească și el roata? Sau poate exemplul acesta cu roata nu este cel mai bun, așadar să vorbim despre formula chimică a oțetului. Cine a inventat oțetul? Cine i-a dat numele? Cine a inventat varul, betonul, prăjitura cu frișcă? Cine a inventat jocurile sportive care înlocuiesc bătăliile în care mureau prostește sute de mii, milioane de oameni?

Cam așa stau lucrurile și în ce privește acest articol scris de mine și apărut în revista cu pricina. Că doar n-o fi singura mizerie de genul ăsta!

3 februarie

Poate că înfățișarea fizică, cea cu care ne-a dăruit natura, nu are niciun fel de importanță. De multe ori, am fost zguduit

aflând despre un poet care mă impresionase, dar pe care nu-l văzusem niciodată, că e un mare mâncău, un malac de om, gras, revărsat. Consideram totdeauna că poezii trebuie să fie gingași, transparenți, într-un cuvânt tipul de om leșinat și visător. Tot după părerea mea, tineretul de astăzi intră în viață timid, șovăitor, în necunoaștință de cauză, poate cu porniri bătaioase, cam inconștient și cu destulă iresponsabilitate.

Plec de la exemplul unei colege de cancelarie venite recent. Fiică de colonel, sau cam așa ceva, deci exclus să fi suferit lipsuri de vreun fel, firavă și neîmplinită la trup ca un copil care s-a născut prin cine știe ce minune, prin cine știe ce îndârjire a materiei vii. Fragilă, cu un corp mic și cam disproportionat, ca la pisoii cărora li se văd coastele din cauza infometării.

Dar comportamentul ei de proaspăt sosit într-un colectiv de oameni este la fel cu al unui om care se simte ca la el acasă. Lipsită de complexe, egală în toate cu cei vârstnici, de care se deosebește doar printr-o doză de tupeu și oarecare obrăznicie. Ea e tineretul care intră în arenă și te izbește peste față cu pânza steagului său desfășurat amplu și agitat în aer. Glumind cu „moșnegimea“ ca de la egal la egal, fără vreun fel de reținere.

Când îi văd fața de felină imatură, ca răspuns la agresivitatea dialogului ei, îmi vine să-i spun: atenție, pisicuțo, să nu te mănânce șobolanii bătrâni!

Una din două: ori eu deja am îmbătrânit și nu mai pot să pricep lumea, ori am fost făcut după un calapod care, șlefuit îndelung, a căpătat o dimensiune ce nu se mai potrivește cu ceea ce se întâmplă în jur. Dumnezeu să mai înțeleagă!